

VÁRADI GÁBOR RAJZA

Szeged Jókai műveiben

Többet is megírták már nagy mesemondónk hétszeri városunkban tett látogatásának történetét. Arról is szólhatnánk már, hogyan jelenik meg Szeged Jókai műveiben, akit fantáziája elvitt a világnak csaknem minden részébe, a sarkoktól az egyenlítőig, szabadon csapongva a tudományok világában. Művészi képzeleterejét megragadták az emberiség történelmének eseményei éppúgy, mint a magyarság, a magyar nép élete, természete. Költői kinyilatkozásai között bőséges helyet biztosított a magyar tájnak, szülővárosának, amellyel talán a legtöbbet foglalkozott, de nem maradt ki költői terméséből a főváros, továbbá Kecskemét, Debrecen, a Székelyföld, a magyar tenzer, az Alföld, a Felvidék stb., melyek mind életének jelentős állomásai voltak. De egy kicsinyke hely, a hatalmas műben jutott Szeged városának a népének is...

Műveinek első nagy összefoglalásában, a „székkötetes Jókai”-ban böngészve, annak több mint félszáz kötetében szétzúzóhat oldalon találkozhatunk városunk nevével, vagy Szegeddel kapcsolatban megjegyzéseivel. Történeti elbeszéléseiben egy helyen (*Virradóra*) leírja Mátyás fekete seregének gyászos végét. A magára maradt sereg tagjai minden támogatás hiányában „garázdálkodtak” Szeged városában. Az egykori vezérnek, Kinizsinék jutott az szomorú feladat, hogy a városból kiűzött sereget, gyalogzredével a szegedi kaszás népfölkelők segítségével Halas határában (Fekete-halom) megsemmisítse. Említést tesz a „fekete cárról”. Cserni Jovánról, akit Szegeden Vida Sebestyén ló hasba, vagdalt ölöm-meg töltött puskájával. Jókaitól értesültünk, mi lett a sorsa a kuruc szabadságharc után, a szegedi várban császári parancsra összegyűjtött „forradalmi” tárogatóknak. Nem maradt fenn az utókorra, mi lehetett a szövege, azoknak a szerkesztő verseknek, a szegedi ifjak „gagyogásának”, melyeket az emlékezetes insurrekció idején a város főlkelő polgárhoz intéztek (*Névtelen vár*).

Vajon mennyi lehetett az az összeg, amit Kárpáthy János kártérítésként — az Abellino bosszantására fölégetett vendéglő kára fejében — a kocsmárosnak fizetett, melyért — mint Jókai mondja — három házat vehetett volna Szegeden. Vagy mi lett a sorsa annak a szép fafaragványnak, amit a város raboskodó olasz státuszfoglyok ajándékoztak kiszabadításuk emlékére Kossuthnak, aki-

tői az azután a múzeumba(?) került? (*Forradalom alatt*).

Gyakran találkozunk műveiben kedvenc nótiáival:

„Volt nekem egy daruszőrű paripám, / De elvette a szegedi kapitány...”

Több helyen említi egy tréfás népdalt, amelyik úgy kezdődik: „... Szalad a kutya Szeged felé, / lóg a farka Buda felé!” Ez minden bizonnyal a török idők két-kulacsos politikáját célozza, de utalás lehet az 1849-es szomorú futásra is! Többször utal az író a szegedi boszorkányvetésre, az ezzel kapcsolatos kuruzslásokra, a babonás hiedelmekre. (Magával a boszorkányssággal az író nagyon sok művében foglalkozik).

Közismert az író találkozása Szeged nevezetességével, a paprikával, a „szegedi bicskával”, a halbicskéval stb. Hogyan csapta be Sziráky mester Jókait a bicskavásárlásnál, amennyiben „féláron adta neki azokat”. A bécsi „Zöld kakas”-hoz címzett vendéglőben szegedi halászlére ülnek össze a gárdisták, Jókai használja az őz dialektust is Szeged névével kapcsolatban. „Szögedében történik” ama nevezetes aktus, amikor Hunyadi Mátyás bársonyos, bogláros, prémes mentéjét akasztja le a váralól, miseruha céljára. „Szöged”-et említi a *Cigánybáró* című regényében is, amikor az óthalmi vesztőhelyről ír. S ha már itt tartunk, megemlíthetjük azt is, miszerint Jókaitól tudjuk meg azt, hogy a szegedi hóhér Debrecenben is híres (*Sárga rózsza*). A párhajhősök „Szögedében”, a csillagbörtönben (talán inkább a szomszédos fogházban Cs. Gy.) raboskodnak. A múlt század első felében a vándorszíneszek számára kedvező hely volt Hódmezővásárhely és Szeged. Az előbbi városban haragokat kongattak, utóbbiban pedig ágyúztak tiszteletükre! Végül: a Levante c. művében olvassuk az írónak azt a megállapítását, hogy *nyelvünkben használt közép -é-, amit a szeged-kecskeméti, valamint a székely népiak rövid -ö-vel, a sopronvidéki pedig -ie- -vel jelez, nincs külön betűjeggyel kifejezve!*

Sok mindent az írótól tudunk meg. Hogy még egy-két megjegyzésével növeljük ezt a kis hevenyszett csokrot, említsük meg, hogy tölle tudjuk meg azt is, hogy a 60-as években a pesti gyorsvonat egy óra negyvenöt perckor indul el Szegedre (akkortájt még közel 6 óra útjára) — s hogy a debreceni, szegedi és komáromi kofák, Jókai szavát használva, a „kufárnók”, nyelvkészsége egyformán magas fokon leledzik...

CSONGOR GYÖZŐ

A söntéspult előtt Dusán gubbasztott. Ivott, Vörös haja rá-göndörödött fülére; bamba nevetéssel fogadott minden egyes szót, amit mostahaapám, Gábor úr édesapja, Faterka mondott:

— Azt mondta egyszer Ferenc Jóskának az egyik minisztere: „Kegyelmes uram! Nagyon panaszokodik a nép, jajgat, sír...” „Még egy kis adót rája!” felelte a császár. Így ment ez mindaddig, Dusán, amíg egyszer azt nem mondta Ferenc Jóskának az a bizonyos minisztere: „Kegyelmes uram! Örül a nép, táncol, iszik!” Erre a császár: „Most már nem szabad több adót kiróni rájuk, mert akkor nem fognak dolgozni.” Itt pedig mindenki úgy vedel, mintha ingyen adnánk... Nem tudom, most mi mondana Ferenc Jóska. De azt én mondom neked Dusán, jobban tennéd, ha legalább kisöpörnéd ezt a helviséget, másképp a főnökasszonytöl nem kapsz ebédet.

Az öreg Gábor jót nevetett, ő tudta, hogy min, kicsi, meggörbült ujjjaival szaporán rakta a szódásüvegeket a söntéspultba, átvette a söröstöl a sórt, kitörölte a jegszekrény alját, összeszedte a söröskupakokat, s mire kiemelkedett felsőtesttel a söntéspult mögül, Dusán is megállapíthatta, hogy tökrészeg az öreg, Dusán nevetett és csám-pás lábával kitántorgott az utcára. Nemsokára, amikor visszajött, nagyhangon tiltakozni kezdett, hogy ő bizony nem megy lovat hajtani még a németeknek se, ő paraszt és nem lóhajcsár. (Amikor nem akaródtól Dusán, nagy lovat hajtani, akkor mindig azt mondta, ő paraszt.) Faterka ezen jót nevetett, mivel tudta, hogy Dusán ei fog menni lovat hajtani, sőt, mi több, nem akar majd visszajönni, amikor dolga végeztével jól leitatják. Az öreg Gábor azt is tudta, hogy pontosan egy hét múlva Dusán tökrészeg ott fog ülni az ajtó mellett kis asztalnál, lehet, hogy lent a földön, egy fillér nélkül, soványan, szótlanul és bambán.

A vendéglőnkbe — nekem úgy tűnt — minden újság járt. De tízféle bizonyosan. Hogy csak egy párat említek: *Esti Kurir*, *Pesti Hírlap*, *Magyar Katona-újság*, *Magyar Futár*, *Nemzeti Újság*, *Az Est*, *Függetlenség* és német lap is, a *Völkischer Beobachter* című.

Az újságok az újságtárókban, a falra erősített fogasokon lógtak. Arra nagyon ügyeltünk, hogy mindig a legfrissebb napilap legyen az újságtárókban. Újabban többen a napilapok kedvéért jártak hozzánk. Főleg a reggeli órákban, munkakezdés előtt. Egy féldéci rum, vagy egy hosszulepés mellett elidőzhettek a kíváncsiak. Gábor úr sokat adott arra, hogy minél tájékozottabb közönség látogassa vendéglőnköt.

1944 áprilisa szesztalalommal kezdődött. Na, nem egész napra szóló szesztalalom volt ez, csak az esti órákra korlátozódot.

— Mert Sztójai lett a miniszterelnök. Hát ez is jól kezdődött, kérem. Már kapkodunk, nem vitás — kezdte volna a beszélgetést Gábor úr az egyik újság-olvasó civillel azon az áprilisi reggelen, amikor nem volt éppen szolgálatban a vasútnál; de a civil újságolvasó nem válaszolt.

Hunyadi

— Olvasta a mai lapban a kormánynyilatkozatot, kérem? — Es gyorsan féldéci kevertett tett a vendég elé, hogy szóra bírja. — Köszönöm, nem iszom. — Még se láttam nálunk, uram. Gábor Ervin vagyok — nyújtotta a kezét az idegen felé.

— Hunyadi Ferenc vagyok — fogott kezét Gáborral az idegen újságolvasó, és Gábor úr csodálkozására szűnni nem akaró csuklásba és nevetésbe fogott. Erre Gábor úr fészkelődni kezdett a talpán, és csak annyit tudott mondani:

— Nyugodjék meg, kérem.

— Hunyadi Ferenc vagyok, Hunyadi Ferenc vagyok! — kiabálta az fölemelt kézzel. — Uram, én Hunyadi Ferenc vagyok! — újjongott még egy utolsót, aztán lerogyott a székre. Teljesen kimerültnök látszott. Barna, tüskére nyírt haja itt-ott öszülőben, az arcán kamaszos vigyor, behorpadt, sovány mellén a szürke nagykabát szétnyílt.

— Hol van az a kormánynyilatkozat? — kérdezte ellentmondást nem tűró komolysággal, amitől Gábor úr megijedt, s rábökött a *Pesti Hírlap* 1944. április 2-i számára, éppen oda, ahol az újság nyitva volt, és éppen arra a cikkre, amit az imént olvasott el láthatólag a behorpadt mellől tuskéshajú.

— Ahá, akkor ezt el kell olvasni! Ein moment...

Gábor úr Faterka mellé húzódot és a fülébe sügta: „Spicli-nek látszik”. Faterka bölintott, az asztalhoz lépett és a horpadtmellő elői elhozta a Gábor úr által oda helyezett féldéci kevertet, valamint az elfogyasztott hosszulepés utáni üres poharat. Az asztal a söntéspulttal szemben helyezkedett el, s a horpadtmellő figyelemmel kísértte az öreg óriás bakancsba bújtatott csoszogását, amiből rőtön megsejtette, hogy kincstári holmihoz van szerencséje. Azonnyomban meg is kérdezte:

— Kiszuperált az istenadta? — mutogatótt a hatalmas bakancsok felé, majd cinkosan közölte: — Én is...

— Érttem, kérem, érttem én... — feleltetett Faterka és odacsintott a fiára — mivelhogy én ezt azért hordom, mert máris indulnom kell szolgálatba. Mivelhogy a szolgálat, az szolgálat — Fater, akkor öltözz, majd én maradok helyetted.

— Siessen, Faterka, mert az oroszok még megelőzik... — biztatta az idegen — s melegezőtve tette hozzá: Nekem lehet, én bolond vagyok... Tiszta bolond vagyok kérem, elhihetik, de sebai! A nevem eszembe jutott végre, és ez a lényeg. Éppen az imént jutott eszembe, amikor kezét nyújtottam. Hát persze, hogy Hunyadi Ferenc vagyok, és persze, hogy bolond vagyok, s ha elmondom magának, mit értek én ezen a kormánynyilatkozaton, akkor megint kényszer-zubbonyt húznak rám, éppen azért semmit nem mondok. Csak éppen megjegyzem, hogy én az utolsó pillanatban értem a városba...

Faterka fölvette a kincstári katonaruhát, a katonaköpenyt.

amely szabályosan a földet sürölte, szalutált, Gábor úrra kacsintott és elhagyta a vendéglőt.

Faterka távozása után Hunyadi Ferenc könnyíteni igyekezett a lelkén, Elmondta Gábor úrnak, hogyan tudott ő megszabadulni a katonaságtól... Mivel a repülőterén állandó bombázó-eroektól kellett tartani (ahol repülőgépszerezőként teljesített szolgálatot), terve szerint „meghülyítette” magát. A terve véghezvitele jobban sikerült a kelleténél, mivel a repülőgépszármakart cipelő teherautó gyorsabban ment az elgondoltnál és kelleténél nagyobb erővel csapódott Hunyadi Ferenc fejére.

— Csakugyan elájultam és valóban elfelejtettem a nevem. Ráadásul, amikor magamhoz tértem rettenetes dolgokat kiabáltam. Horthyt lehelyle-baromoztam, a németekről nyomdafesték nem tűró szavakat röpítettem a levegőbe, Hitlert Pojácakandúrnak szólítottam, majd végül vezényelve magamnak ordítottam, hogy: „Le ve-le! Le ve-le!” Végül is, nem tudom, miért engedtek most haza, mert reggel a kórházban még nem tudtam megmondani a nevemet... Most meg tudom. Olyan ez, mintha újra születtem volna Sőt, mintha most kezdenék csak élni! Ami igaz is, hiszen van nevem, hát élek, Uram! A bolond megmondja az igazat. Ez az újság pedig hazudik! Sőt, egyszerűen neveltséges. Azt írja: „... a háborúnak a Nagyalföldre való beengedéséről beszélni gyáva kishitűség...” Tehát ők nemcsak engem, hanem Önt is uram, meg Faterkát is, meg bennünket mindannyiónkat bolondnak látnak, úgy gondolják, csak ők, egyedül ők tudhatják kiszámítani a dolgok menetét... Pedig igenis egy-két nap és a Nagyalföld orosz kézre kerül. Azután már csak egy-két perc és már itt vannak a Dunántúlon az oroszok. Dehát, mit beszélnek itt össze-vissza ügyebár, amikor ők a kiválasztottak, én pedig csak egy egyszerű bolond vagyok... Ez az, Uram! Bolond vagyok, tehát mindent láthatok és mindent hallhatok. Azt látom és hallom Uram, hogy a háborút elvesztettük, és nekünk, magyaroknak mentenünk kell a bőrnüket, mert a vezetőink úgyis el fognak árulni bennünket. Itthagyják ezt az árva országot, és menteni fogják magukat, mondván: „Ők jót akartak...” Olajra lépnek a fejeseik!

Hunyadi Ferenc zokogva borult az asztalra. Gábor úr szenttelenül nézte és alig várta, hogy elmenjen. Kis idő múlva a horpadt mellől, tuskéshajú „bolond” fölémelkedett a székről, keresgélte a zsebében, fogadkozott, hogy van pénze, az előbb még megvult, de Gábor úr sző nélkül az ajtó felé vezetete, s amikor Hunyadi Ferenc már az ajtón kívül volt, megveregette a vállát:

— Sebai, öreg harcos... Tudod, hova kell menned?

— Haza találok — bólogatótt Hunyadi Ferenc.

Amint évekket később kiderült, úgy is lett, Nemcsak haza talált, hanem azonnal folytatta kitanult mesterességét, az autószerelést, ott ahol abbahagyta.

Máig küldözget nekünk egy egy képeslapot.

DÉR ENDRE

„Rómáról jut eszembe...”

33. Az ördög hasonmása

Ha a Quirinale-domb felé menve, a barokk hangulatú Piazza Barberinin haladunk keresztül, választhatunk Bernini, a nagy művész két, ott található szökőkútja közül. Az egyik a tér közepén látható Triton-kút, amely négy delfint ábrázol a Barberini-címerral. A delfinek kagylót tartanak, amelyben vizsugarat lövell a magasba egy triton. Távolabb, ugyanebbe a térbe torkollik szélesen, fákkal sűrűn beültetve a luxusszállók és elegáns üzletek utcája, a Via Veneto. Ennek a bejáratánál van a méhecskes szökőkút (Fontana delle Api), amely két, kortyolgatótt méhecskét ábrázol az anyaméh oldalán. Mindkét művét játékos kedvében alkototta Bernini.

A Veneto utcában minden nagyon drága. Itt nem ajánlatos vásárolni, csak nézgelődni szabad. Ez már színes, rojtos napernyős asztalkáival, reklámaival, az asztalkákon különböző nemzetiségű zászlócskakkal a modern római utca hangulatát árasztja.

Az utca elején található a kapucinusok temploma, a négyvezér alakusos barát koponyájával és csontvázával „díszített” altemplomával, amely iszonyú kontrasztként hat a nyüzsgő világvárosban.

Ebben a templomban van egy nagyon szép Guido Reni-kép, amely Szent Mihály arkangyalt ábrázolja, amint kardjával legyőzi az ördögöt. Amikor a festő megbízójától, Antonio Barberini kardinálistól megkapta a feladatot, levélben tudatta a kardinálissal, hogy nem talál modellel az égi szépségű angyal megfestéséhez. Amikor a festmény elkészült, kortársai az angyalt a Belvedere Apollóhához hasonlították, de azt is megállapították, hogy az ördög rúttságának megfestése is felülmúlhatatlan. Kevésbé volt meglepő, hogy a festménnyel G. Battista Panfil kardinális, aki később X. Ince pápa néven került a pápai trónra. Ugyanis a legyőzött ördög arcvonásai meg egyeztek az övével.

Amikor Guido Reni a pápa hívatta, hogy számon kérje botlását, azt felelte: „Angyalt nem találtam a környezetemben, annak lefestése a fantáziámra volt bízva, de ördögöt már láttam jó néhányat. Alaposan megfigyeltem arcvonásait...”

Azt mondják, a festő fondorlatának az volt az oka, hogy a pápa mindig negatívan nyilatkozott róla.

TIMÁRNÉ MAKKÁR ERZSÉBET